

3. Irizpenak eta txostenak

Joan Arin Dorronsororen *Material toponímico* bilduma-lanaren digitalizazioaz eta ortografia egokitzapenaz

LUIS MARI ZALDUA ETXABE

Euskaltzaindiaren Onomastika Batzordeko kidea eta
«Joan Arin Dorronsororen Material toponímico bilduma-lanaren
digitalizazioa eta ortografia egokitzapena» egitasmoaren¹ zuzendari akademikoa

0. Joan Arin Dorronsoro: bizitza eta toponimia arloko lana

Joan Arin Dorronsoro, herrikoentzat *Don Juan Txiki*, San Gregorio auzoko Telleriazpi baserrian jaio zen 1892an. Apaiz-ikasketak Gasteizen egin zituen eta, Araban —Artzubiagan eta Garaion— bi urtez aritu ondoren, sorterrira itzuli zen. Bertan eman zuen bizitza osoa. Jose Migel Barandiaranen auzokidea ez ezik, haren lagun eta jarraitzailea ere izan zen. Horren lekuko, hiltzera zihoala, Arinek haren esku utzi zituen bere lan argitaragabe batzuk, lagunak noizbait plazara zitzan.

Telleriazpikoak estreinako lana —herriko landa eremuko bizilekuei eta giza egoitzei buruzkoa— 1926an kaleratu zuen, Barandiaranek sortu eta zuzenduriko *Anuario de Eusko Folklore* aldizkarian, kaleratu ere. Egin zuen lana ikusita, agerikoa da, orduko, toponimia atsegin zuela, eta jakinbide horri garrantzi handia ematen ziola, segur aski Barandiaranen eraginez, ezaguna denez, horrek toki-izenez ondo hornituriko eskuz egindako planoak sartu ohi baitzituen arkeologia ikerketei buruzko argitalpenetan.

1936ko gerraren aurretik egindako lanen artean, leku berezia merezi du

¹ 2021eko Joxemartin Apalategi Begiristain ikerketa-beka egokitu zitzaion lan honi.

aipatu aldizkarian bi urte geroago (1928) atera zuen «Toponimia del pueblo de Ataun» artikulua, bildutako izen-kopuruarengatik (2.500 toponimo inguru) zein erabilitako metodologiarengatik ere. Euskal eremuko aldizkari zientifiko batean, ahozko lekukotzak, aipamen idatziak, etimoa eta izenen kokapena zehazteko mapak edo krokisak bateratzen dituen lehenbiziko lanaz ari gara. Aitzindaria izan zen, beraz, Ataungo onomastika-ikerlaria 1928ko ikerlana aberasten duten eskuz egindako hogeita bi marrazkietan, errekek, antigoaleko galtzadak, bidezidorrak, etxeak eta baserriak, bordak eta oilategiak, behinolako orubeak, belardiak, ereiteko lurrak, basoak, larreak eta harkaiztiak berezi eta adierazi zituen. Unibertso harrigarri bezain zoragarria berrogeita hemezortzi kilometro koadroko eremuan gordea.

1972an hil zen arte, hogeiko hamarkadan hasitako bilduma aberasten aritu zen Arin. Azkeneko, *Material toponímico* izenburupean, Ataungo 8.742 leku-izen (eta haien 589 alonimo) bildu zituen, hogeita bost karpetatan antolatu eta beste hainbeste planotan kokatu zituenak. Guztien ahozko formak eta askoren idatzizko lekukotzak jasotzeaz gain, Arinek izen gehienen etimologia proposamena egin zuen. Urregorritzko altxorra. Lan horren bi original gorde dira, bata eskuz idatzia (aurrerantz MT 1), bestea idazmakinez (aurrerantz MT 2) (< 1969).

1. Material toponímico bilduma-lanaren digitalizazioa

2020ko otsailean Ataungo Udalak Nelson Bautista teknikaria kontratatu zuen Arinen lana eskaneatzeko. Gazte zegamarra, egitekoa urte bereko ekainean burutu zuen. Orduan udalak beste urrats bat egin eta lana digitalizatzea erabaki zuen, hau da, informazioa datu-base batean sartzea. Horretarako, jakina, lan guztia euskarri informatikoan idatzi beharra zegoen.

Guztiarekin, Joan Arinen *Material toponímico* bilduma –MT 2 kopia– digitalizatzeko eta atontzeko (ortografiaren aldetik egokitzeko) lanak 2021ean hasi ziren eta 2023ko urtarrilean bukatu.

Hain zuzen ere, 2020ko urrian Ataungo Udalak eta Euskaltzaindiak lankidetza hitzarmena adostu zuten, Joxemartin Apalategi Begiristain ikerketa-bekaren babesean, Joan Arinek bildutako toponimia digitalizatzeko eta ortografia aldetik moldatzeko. Hitzarmenaren sinadura-ekitaldia, osasun -larrialdi egoera zela medio

(COVID-19 pandemia urtea), 2021eko maiatzaren 26an izan zen, Ataunen. Hitzarmenak urtebeteko iraupena zuen.

Ondoren, Euskaltzaindiak Paskual Rekalde Irigoien euskaltzaina beka esleitzeko epaimahaiko (eta lantaldeko) kide izendatu zuen eta, ni neu, Luis Mari Zaldia Etxabe, epaimahaiko kide eta egitasmoaren zuzendari akademiko. Mikel Gorrotxategi Nietok, Onomastika zerbitzuaren arduradunak, egitasmoan behar zen aldiro parte hartzea ere onetsi zuen Akademiak.

Deialdira hautagai bakarra aurkeztu zen, Txema Zubizarreta Aranbarri, eta lanari 2021eko uztailaren 19an eman zitzaion hasiera.

Ordutik hona hogeita bat aldiz elkartu gara laurok digitalizatzeko eta toponimo bakoitzari, dagokion fitxaren hasieran, datu-basean bakartzen duen forma esleitzeko. Hasieran, forma egokitua Euskaltzaindiko kideok proposatzen genuen, baina, hari hainbat argibide eta irizpide adierazi ostean, azkeneko, ikertzaile bekadunak berak proposatzen zuen, eta guk zuzendu. 2022ko uztailaren 27an Txema Zubizarreta Aranbarri bekadunak Joan Arinek bildutako toponimia digitalizatzeko eta atontzeko egindako lanaren (lehenbiziko) ikuskapena eta zuzenketa amaitu zuen. Azpimarratzekoa da hiru lankideek erakutsi duten lanerako prestutasuna eta gogoia. Goresmenak hiruroi.

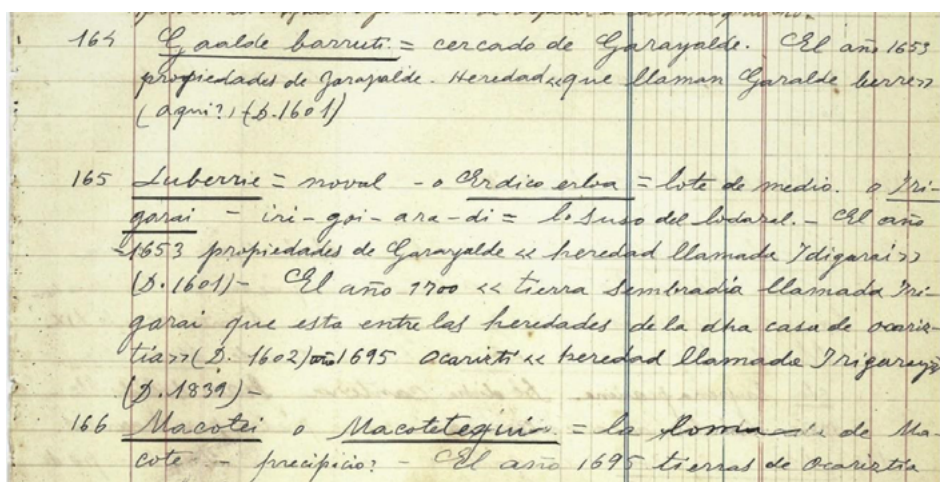
2. Arinen lanaren eta datu-basearen atalen azalpena

Joan Arin aitzindaria izan zen euskal toponimiaren ikerketan, esandako moduan, leku-izenen ahozko nahiz idatzizko aipamenak, informazio geografikoa (krokisak) eta etimologia arloko azalpenak bateratu baitzituen.

Honatx, MT 1 bilduma-lanean erabili zuen fitxa-eredua:

- Toponimoaren zenbakia sortan eta krokisean. Sortaren izena (*Elbarrena*, *Guesalbe*, *Murco-ondo...*) lehenbiziko orrian adierazten du.
- Ahozko forma (azpimarratuta): *Gaalde barruti*. Horixe da, nolabait esanda, fitxa bakoitzaren goiburua.
- Azalpen etimologikoa (aurretik = zeinua duela): «*cercado de Garayalde*».

- Horrelakorik denean, alonimoa(k): Luberrie [...] o Erdico Erloa [...] o Irigarai.
- Idatzizko erreferentziak, ez beti: «el año 1653 propiedades de Garayalde...».
- Toponimoaren jatorriari edo adierari buruzko argibideak, ez beti. Batzuk euskaraz daude: «[uztau] Planta utilizada por curanderos para la curación de diviesos o cosas similares. Asimismo, difícil de hacer en los sembradíos. “Lau urteen tximini igarotzen eguki eta kampa etaa zeenen oraindik lurre eskatu omen zoon uztauek bizitzeko”».

Eskuzko aldakiaren xehetasuna

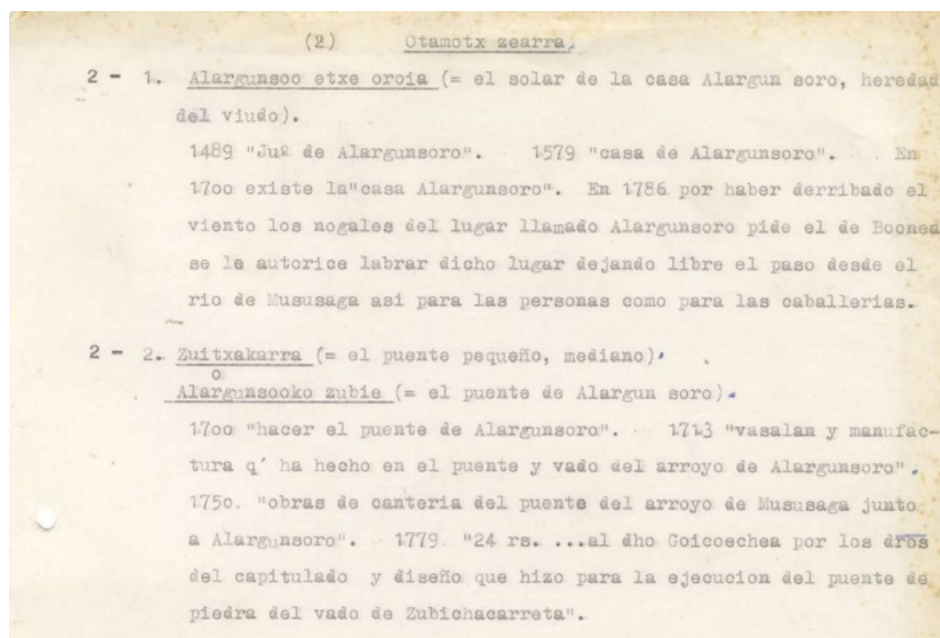
Sorta bakoitzak krokis bat du eta han toponimoak zenbaki bidez adierazten dira. Eskuz eginak dira, bestela esanda, ez dira mapa kartografikoak.

Krokis baten xehetasuna

Orotara, alonimoak eta guzti, 9.331 leku-izen zenba daitezke Arinek, urte luzez, osaturiko bilduman. Gogora bedi Ataungo udalerrriak 58 km² dituela. Horrenbestez, 160 izen jaso eta gorde zituen, batez beste, kilometro koadroko. Bada zerbait.

Eskuzko aldakia (MT 1) gaztelaniazko grafiarekin idatzia dago (*ch*, *gui*...) eta idazmakina egindako kopia (MT 2), berriz, euskarazkoarekin (*tx*...). Azken honetan sortaren zenbakia ageri da toponimoaren zenbakiaren aurretik.

Makinazko aldakiaren xehetasuna

Arinek bildutako ondarea digitalizatzeko, alegia, Txema Zubizarreta Aranbarrik datu-basean informazioa sartzeko, erabili beharreko baliabide informatikoa Euskaltzaindiaren Euskal Corpus Onomastikoaren arduraduna den Patxi Galé García eta Mikel Gorrotxategi Nietok atondu dute. Zehazkiro, azken hau arduratu da haren moldaketaz, bateratzeaz eta zuzenketaz.

Egitura hauxe du:

- Ortografia egokitua duen forma edo goiburua.
- Ahozko forma/formak. Arinek bildutako gisan dago/daude. Alonimoek badute beren sarrera berezitua dagokien tokian ere.
- Etimologia azalpena, parentesi artean.
- (Idatzizko erreferentzia/erreferentziak).
- (Argibidea/argibideak).
- Sortaren izena. Arinek bildu zuen gisan dago.
- Sortaren zenbakia eta toponimoaren zenbakia sortan (bakoitza lau digiturekin).
- Entitate geografikoa.

Argoniz

Argoniz

(=Ar-go-niz o Ar-gi-no-iz). 1572 “Arguinoiz”. 1616 “sitio de Arguinola”. 1727 “paraje de Arguinoiz”. 1762 “Arguinoz”. 1796 “Argoniz”.

Berranoa

0022-00194

TOKIA

Goikoetxeko iturria

Goikooetxeko iturrie

(=la fuente de Goikoetxea). 1809 “fuente de Goicoechea”. En el siglo XIX los vecinos de las casas Tellaazpiko, Goikooetxea, Gomontxoo y Etzetxo se servían de esa fuente. Es agua del río filtrada más arriba.

Murkondo

005-0053

ITURRIA

Fitxa -ereduaren bi adibide

3. Ortografia alorreko egokitzapena

Toki-izen bakoitzaren fitxaren edo sarreraren hasieran, aipatu bezala, ortografikoki egokituriko forma bat dago, haren goibururako erabili duguna.

«Ortografikoki egokituriko forma» diogu, eta ez «forma arautua». Ñabardura horrek badu bere garrantzia.

Izan ere, gauza jakina da toponimia corpusak osatu, egituratu eta erabilgarri bihurtzeko nahitaezkoa dela artxiboetatik eta berriemaileengandik lortutako informazioa izenburu bakarraren azpian gorde eta ematea. Izenburu hori irizpide batzuk aintzat hartuz erabakitzen da eta eginkizunari «arautzea» deitzen zaio usuenik.

Beraz, toponimo bat arautzeko —ahozko forma edo formak jasotzeaz gain— haren idatzizko erreferentziak (ahal diren guztiak) bildu behar dira, asko aldiz haiek ematen dutelako toponimoaren jatorrizko forma jakiteko aukera eta, ondorioz, forma arautua aukeratzeko ere bai. Alabaina, guk ezin izan dugu lan hori egin, ez dugu artxibategirik hustu, bistakoak diren arrazoiengatik. Egia da Arinek idatzizko hainbat lekukotasun eskuratu zituela eta bilduman sartu, baina *Material toponimicon* dauden toponimo guztiek ez dute idatzizko erreferentziarik. Horrexegatik darabilgu «ortografikoki egokituriko forma» terminoa eta ez «forma arautua».

Ortografia egokitzapena egiteko aintzat hartu ditugun irizpideak azaldu aurretik, zilegi bekigu toponimoen zati generikoaz eta zati espezifikoaz bi hitz esatea.

Toponimoek, motzean esanda, (batzuetan) zati generikoa eta (beti) zati espezifikoa izaten dute. Zati generikoek, hau da, lurralde bateko entitate geografikoak izendatzeko erabilitako izenek (iturri, saroi, errota...), ezaugarri berak dituzten izaki geografikoek osaturiko taldeak definitzen eta finkatzen dituzte. Izen generiko bakoitzak, horrenbestez, kokapen ezberdineko elementuak edo izakiak biltzen eta ordezkutzen ditu. Izen generikoak, nolana ere, ez dira toponimoak bere horretan, besterik gabe, toki edo elementu ezberdinak identifikatu eta bereizteko ez dutelako balio. Batzuetan, haatik, espezifikotzat erabiltzen dira eta, nolabait esanda, horrela «estratifikatzen» edo finkatzen. Horrelakoak ere garrantzitsuak dira, besteak beste, izen generiko baten ibilbidearen berri eman diezaguketelako.

Izen edo zati espezifikoeekin alderantzizkoa gertatzen da, ezaugarri berak dituzten toki eta elementuei izen ezberdinak —gehienetan inguruan bakarrak direnak— ematen dizkietelako (*Larruntza*, *Urrinokoiz*, *Urrestaratzu...*). Hortaz, izen espezifikoak toponimoak dira beren horretan, toki edo elementu ezberdinak identifikatu eta bereizteko gai direnak, beste ezer erantsi gabe.

Hori horrela delarik, bi osagaiak dituzten toponimoetan, espezifikoa den zatiak izaki geografikoa zehazten du eta zati generikoak, berriz, izaki geografikoaren izatea orokortasunez janzten.

Honatz ortografia egokitzapena egiteko gogoan izan ditugun irizpide nagusiak:

a) IZEN EDO ZATI ESPEZIFIKOAK ETA GENERIKOAK

— Izen espezifikoak deklinabide-marka hartu badu, toponimoaren osagaiak bereiz idatzi dira: *Abaroko zelaia*, *Lonbardabideko zelaia*... Leku-genitiboaren bi hondarki (-ko) dituztenak ere, Aitzerdiko *bideko haitza* nahiz *Erdiko Iturrialdeko erreka* kasu, hiru osagaiak bereiz dituztela izkiriatu dira.

— Orobat, edutezko genitiboz (-[r]en morfemaz) hornituta azaltzen direnekin, etimoa, hemen bezala, gardena izanez gero, honetaraxe egin dugu: *Agirrerren egileorra*, *Zubizarretaren bordea*.

— Tartean deklinabide-atzizkirik ez dagoenean, toponimoaren osagaiak lotuta eman dira: *Arratetaerreka*, *Gomentsorosaletxe*.

— [*Izenlaguna* + *izen generikoa*] motako toponimoak bereiz idatzi ditugu: *Goiko kantera*, *Goiko kanterako txetolea*. Bigarren osagaia letra xehez eman dugu hitz arrunta izanez gero (*Goiko zelaia*); besteetan (izen espezifikoak direnean), ordea, larriz (*Goiko Zugaondo*).

Bilduman *Aizmusubideazpiko haitza* bezalako hainbat forma daude. Jokabidea bakarra bada edo nagusitasuna badu, leku-genitiboaren hondarkiaren ezkerretara dauden osagaiak elkartuta eman ditugu, goiko adibidean bezala.

— Zernahi gisaz, kasu-markaren bat (-ko, -[r]en) egonagatik, ez da beti garbi izaten toponimo baten osagaiak lotuta edo bereiz idatzi behar diren.

Konparazio batera, generikoak *-eta* atzizkia badu, gehienetan, osagai nagusiak bereiz idatzi ditugu: *Arkaitzeko Gaztañaeta*, *Karobiladeko Urkieta*... (ikus «Izen generikoak» atala aurrerago).

– Buruenik, diogun, bizirik dagoenean, (mugatzailea duen) espezifikoa eta generikoa lotzen dituen *-eko* hondarkia errespetatu egin dugula: *Aieko elizea* (ahoz, *Ayeko elizea*); cfr. **Aiako elizea*.

b) IZEN EDO ZATI ESPEZIFIKOAK

– Berreskuratzeak, idazkietan oinarri hartuz, leku-izenaren etorkia garbi izanez gero egin dira, ez bestela: *Maindi* (ahoz) → *Barandiaran* (1383, 1827...); *Gomosaaltxe* (ahoz) → *Gomentsorosaletxe* (*casa de Gomensoro salesea*, 1729). Zalantzak egonez gero, aspaldikotasuna eta maiztasuna izan dira irizpide nagusiak tradizio idatziko eta oraingo aldaeren artean aukeratzeko orduan. Horrela bada, behin bakarrik kausituriko forma batek maiz dokumentatzen denak adinako pisurik ez du izan erabakiak hartzerakoan: *Amuñarinazpikoa* (*Amunarin*, 1619; *Amunaran*, 1647; *Amunarin chiquia*, 1731; *Amunain buru*, 1751; ahoz, *Amuñaaain azpikoa*).

Preseski, zenbait aldiz, aldaketa garrantzitsuak ikusten dira testigantza zaharrenen eta berriagoen artean, *Sebastian soro* (1619, 1671) eta *Sartin soo* (ahoz) lekuko. Erabakia hartzea ez da erraza, baina hemen identifikagarritasunari eman diogu lehentasuna, eta *Sartinsoro* idatzi. Hala berean, *Peskisoro* hobetsi dugu, eta ez *Peruskisoro* (*Peruco soro*, 1657; *Perusquisoro*, 1634; *Perusquisoro*, 1706; *Pesquisoro*, 1733; *Pesquisoro goena*, 1744; ahoz, *Peskisoo*).

– Dokumentatutako formak haztatzean XIX. mendeko erabilera izan da erreferentzia nagusia: *Antonigartza* (*termino de Yurriça llamado Antonygarçaeta*, 1619; *Antonigarza*, 1816; ahoz, *Anton igarza*); *Irupotzueta* (*Iripozueta*, 1789; *paraje de Iruipozueta*, 1822; ahoz, *Iru potzueta*).

– Bestalde, ahal den neurrian, tokiko hizkeraren ezaugarriak gordetzen saiatu gara, *Metalillorra* lekuko (*Metal illorra*, 1839; ¶ **Metalegileorra*), baina automatikoak diren aldaketak ez ditugu aintzat hartu: *Erdiragaztañadi* (*Erdira gaztanadi*, 1789; ahoz, *Erdia gaztinai*); *Erretoregaztañadi* (*Erretore gaztanadi*, 1757; ahoz, *Erretore gaztinari*).

– Izenondoak espezifikoki lotuta eta –hizkuntza estandarrean ez bezala– *h*-rik gabe idatzi dira: *Iberondo aundiko egileorra* (ahoz *Iboondo aundiko illorra*). Beraz, onomastikan ohikoa denez, izen espezifikoetan ez dugu <h> grafema erabili, nahiz eta hizkuntza estandarrean *h*-z idazten diren *haitz*, *haran* eta antzeko terminoez osatuak egon (*Aritzate*, *Arginagortu*...).

– Bokal-ekarketak (hiatoak) daudenean (*-a + -eta > -aeta-*) errespetatu egin ditugu: *Askaeta* (*Ascaeta*, 1652, 1771, 1777; ahoz, *Askaata*); *Amundaraingaztañaeta* (*Amundarain gaztanaeta*, 1788, 1809; ahoz, *Amunda gaztinaata*).

Alabaina, bi bokal berdinen baturak (*-aa-*, *-oo-*...), azentuarekin zerikusia dutenean, ezabatu egin ditugu: *Illarreizarreko ekarra* (ahoz, *Illarrei zaarreko ekarra*), *Illoralde* (ahoz, *Illooralde*).

– Postposizioei dagokionez, *-atze*, *-aurre*, *-azpi* eta antzeko postposizioak hartu dituzten toponimoen sailean, izen espezifikoaren azken bokala eta postposizioaren aurrenekoa bera direnean (*Azaola azpia*, 1821; ahoz *Azaola azpi*), behin idatzi dira (*Azaolazpi*).

– Eta *-goena* postposizioari doakionez, itxuraldatuta dagoenean (*-guena*), ez da jatorrizko *-goena* berreskuratu, hau da, egokitzapenik gabeko aldaeraren alde jokatu dugu eta, konparaziora, *Arriaundiguena* sartu.

– Txistukariez denaz bezainbatean, oro har, egungo aldaera hautatu da. Hori horrela delarik, toponimo batek hitz amaieran *-z* duenean eta grafia horrek afrikari bizkar-hobietakoa adieraz dezakeela pentsatzeko arrazoiak dagoenean (*-aitz*, *-motz*), *-tz*-rekin egokitu dugu: *Olaetako lepoko haitz lehorra* (*Olaetako lepoko aiz leorra*).

– Sudurkari ondoren bizkar-hobietakoa ikusitakoan (*Ondarza barrena*), arruntean, afrikariz idatzi dugu (*Ondartzabarrena*), bertako euskara kontuan hartu baitugu, hots, normalki neutralizazioa egiten dela. Bestetik, *l* eta *r*-kontsonanteen aldamenen ere, oro har, hori egitea erabaki dugu. Alabaina, zenbait sandhitan afrikariaren edo frikariaren aldeko joera ote dagoen ez dago argi; horrelakoetan, ez dugu aldaketarik egin: *Pardetako azkonar zuloa* (ahoz, *Paardetako azkonar zuloa*), *Salbideko iturzuloa* (ahoz, *Salbiiko itur zuloa*).

c) IZEN EDO ZATI GENERIKOAK

– Zati generikoaren hasiera-letra xehez edo larriz eman daiteke, hau da, *Auzmendiko ikarauna* nahiz *Auzmendiko Ikarauna* idatz daiteke. Gure ustez, ahal delarik, hobe da generikoaren hasiera letra xehez idaztea, hau da, izen arruntak bezala, mapetan-eta nahasketak egotea zailagoa baita horrela.

Usaiakoa denez, generikoak izen arruntzat hartu dira eta ortografia estandarrez idatzi: *Kanterako bidezidorra* (ahoz, *Kanterako biitxurre*), *Gorritxadiko oilategia* (ahoz, *Gorritxaadiko ollateia*), *Lauztierrekako ferratokia* (ahoz, *Lauzti erreka* *perrotokie*).

– Zenbaitetan, halere, tokian tokiko aldaerak errespetatu ditugu. Izan ere, *erlo* generikoan (cfr. *arlo*), konparaziora, hasierako erdiko bokala ez da fonetismo huts eta berria: *Iturburualdeko erloa* (*Yturburualdeko erloa*, 1789; ahoz, *Iturburu aldeko erloa*). Berebat, gaztelaniatik harturiko zenbat mailegu gorde egin ditugu, asko aldiz gauzak ez baitira erabat garbiak: *Larretzeko entradea*, *Lizardiko pasaijoa*, *Sagarzuloko puntea*...

– Ildo beretik, beste hainbat generiko ere ez ditugu (*stricto sensu*) euskara estandarrean idatzi, hots, ez ditugu *Euskaltzaindiaren Hiztegian* (EH) bildutako formak lehenetsi, aipatu iturrian ez direlako azaltzen (*Orotariko Euskal Hiztegia* (OEH) bai, edo, behintzat, antzekoren bat), eta Ataunen –generikoetan nahiz espezifikioetan– usu lekukoturiko aldaerak direlako eta, ahal den guztietan, marratxoaren erabilera ekidin nahi izan dugulako (**Abortuko belar-soroko oilategia*...). Nolanahi ere den, aldi oro euskararen ortografia eta gramatika gogoan izan ditugu horrelakoak izkiriartzean.

– Generikoetan (eta espezifikioetan) gutxi agertzen diren formak izanez gero, hau da, bigarren osagaia, egiazki, generikoa den ala ez ziur jakiterik ez dagoenean, lehenbiziko hizkia letra larriz idatzita eman ditugu, alegia, espezifikioztat hartu ditugu: *Urrestaratzuko Aizbizkarra*, *Atxurreneko Soroiturria*...

Hauexek dira:

Aiztondoa, *Aizbizkarra*, *Aizgaña*, *Aizpuntak*, *Aldapabarrena*, *Ankatea*, *Arasea*, *Argaratza*, *Aritzeta*, *Arleorra*, *Arraldepea*, *Arranpa*, *Arretagaña*, *Arzabala*, *Atxoa*, *Atxoaldea*, *Basaguena*, *Belartzadia*, *Berdetxoa*, *Bideazpia*, *Bidebitartea*, *Bideguena*,

Bidetartea, Bordaldea, Ekarbidea, Elusguena, Elzea, Erbaldea, Erlatxikia, Errete, Estradamusua, Etondoa, Gaiñera, Gaztaintxabola, Iditxabola, Illarregia, Iturbeltza, Iturriazpia, Iturrikua, Jeskera, Kanilla, Karobialdea, Kobagaña, Lepogaña, Lisobajolekua, Lizarreta, Lutoaldea, Lutozuloa, Makaitza, Mallapunta, Malloazpia, Malloburu, Muntegibarrena, Muntosondoa, Ordekaldea, Otadigaña, Otsobidea, Pagoaundia, Pagolekua, Partilekua, Sakonguena, Saroialdea, Saroibarrena, Soratxarra, Soroaldea, Soroapala, Soroiturria, Sulekua, Tortoia, Txabolaldea, Txelaikunea, Txerritegaldea, Txorrotza, Txuloguena, Urbidea, Urgorria, Urkieta, Zanpadurea, Zelaiazpia, Zubikurutzea, Zugaondoa.

Esandako moduan, ahoz bildutako generikoak idazteko, hizkuntza estandarreko aldaerak hobetsi ditugu, baina, eskuarki, hizkuntza batuko arauai lotu arren, hainbatetan salbuespena egin da, batik bat azpimarratzea merezi duen bertako hizkeraren (edo, oro har, euskararen) ezaugarri interesgarriren bat dagoenean edota idatzizko urrats adierazgarria utzi dutenean: LINASORO (*en el Paraje llamado Linasoro bazterra*, 1788; *Linasorocho*, 1816; *castañal de Auzmendico linasoroa*, 1822); BELARSORO (*otro cerrado en Belazaco belarsoro andia*, 1759; *herbal de Belarsoro chiquia*, 1821); IKARAUN (*Amilzuko icaraune*, 1707; *Mendibilco icaraunbarrena*, 1751; *Amilzuko icaraunaren goena*, 1752); MAILOGAINA (*Iberondoco mallo gaña*, 1760; *el paraje llamado Belazaco mallo gaña*, 1768; *Osagaco mallo gaña*, 1823).

Hain justu, ikusten den bezala, [izen espezifikoa + -ko + izen generikoa + postposizioa] moldeko zenbait toponimo ere hondarkiaren ondorengo osagaiak espezifikotik aparte eta biak batera idatzirik eman ditugu (*Mendibilko ikaraunbarrena*).

Honatz, datu-basean forma ez-estandarrak dituzten zati generikoak:

aloska, atsedentleku, azarizulo, azkonarzulo, belarsari, belarsoro, belartzadi, bidabe, bidaburu, bidegain, bideondo, bidondo, egileorralde, eluts, erlo, erre, errebuelt, estrada, estali, etxaburu, garaleku, gaztainaeskorta, gaztainamuntetia, gerba, gorostadi, guardetxe, harralde, ikaraun, ikazkintxabola, iristila, iturrialde, iturriazpi, iturrigoen, iturzulo, jentilarri, karobizulo, kereinu, kerixti, kobalde, leizealde, linasoro, linozin, mailondo, mikeletetxe, minazulo, mugatu, muntetia, murko, narrabide, otasoro, patatasoro, putzuzulo, saltaleku, simaurleku, soratzulo, sorobarrena, sorogoen, trabaleku, txarakadi, txetola, txondarzulo, zeasoro, zubialde, zubiburu.

Beste alde batetik, zehatz dezagun bustidura adierazkorra, esanahi edo ñabardura berezia aditzera ematen duena, gorde egin dugula: *Erasolatzako txabala, Mendiurkulluko txuloa...*

Halaber, *-a* bokalaz amaitzen diren generikoei mugatzailea eranstea $-a + -a \rightarrow -ea$ egiten da Ataungo (eta Goierriko) ahozko tradizioan (*Andurio erdiko txaolea, Anzuzietako borde...*). Aldaketa horri begirunea izan diogu, are jakinik ez dela atzo goizekoa: *Belsoarasco ordequea*, 1788; *Beroango errequea*, 1816.

Generikoen atala bukatzeko, esan dezagun «oroï» hitza ezabatzea erabaki dugula, ez delako espezifikotako estratifikatu, euskal corpus onomastikoan urria delako oso; Arinek, 1969an argitara eman zuen generikoen bilduman² ez zuelako bildu, aurriak izendatzeko erabili zuelako eta, azken buruan, Ataungo berriemaileek egiazki erabiltzen ote zutelako zalantza handia dugulako. Artikulua dagoen edo ez jakiteko, antzekoak diren toponimoekiko analogiari jarraitu gataizkio *Arakinillorra* (*Aakin illor oroia*).

d) ESALDI TOPONIMOAK

Esaldietan iturri duten *Satznamenekin* hizkuntza estandarreko beste edozein multzorekin bezala jokatu da, alegia, bereiz eta ortografia arauak errespetatuz eman ditugu. Alabaina, tokiko hizkeraren ezaugarriak gordetzen ere saiatu gara eta, konparazio batera, *Simon semek gizona il zoon lekue* esaldia *Simonen semeak gizona hil zon lekua* idatzi dugu. Orobat, *Basurdeak gizona hil zoneko lekua* eta *Gizona hil zaneke zulo*ko iturria hobetsi dugu.

e) HAGIOTOPONIMOAK ETA ANTROTOPONIMOAK

Zati espezifikoaren eta generikoaren artean kasu-marka dagoenean, hagiotoponimoak euskal grafiaz eta hiru osagaiak bereiz dituztela idatzi dira hagiotoponimoak (*San Martingo plazea, San Gregorioko elizea*); ez, ordea, bi zatien artean kasu-markarik ez denean, izan izen geografikoa (*Sansebastianerrika*) izan postposizioa (*Sangergorioazpiko zelaia*; ahoz, *San Gergorio azpiko zelaye*). Erabilerak

² «Contribución al estudio de la toponimia (ATAUN)». *Boletín de la Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País*, 25 (4): 471-516.

horretarako bide emanez gero (ahoz *San Juan putzu*), salbuespenak egin dira eta, batzuetan, ez ditugu euskara estandarrean eman (*Sanjuanputzu*, eta ez **Sanjoanputzu*).

Jakina den bezala, leku-izen franko pertsona-izen eta -ezizenetan oinarritzen dira, *Santsakorta* edo *Zubikoetako Bautistaren oilategi berria* kasu. Sorburu den izena euskarazko beste edozein pertsona-izen bezala idatzi da (*Joseinazhiren txabolea*; ahaz, *Jose Ignacioen txabolea*), baina zenbait kasutan ahozko formak errespetatu egin dira: *Erroiondoko Juanizhiren bordea* (ahaz, *Errondoko Juanizhiren bordea*), *Gergorhiren estrada txarra* (ahaz, *Gergorion estrada txarra*).

Bukatzeko, hipokoristikoei eta ezizenei begirunea izan diegu: *Oñokarraren txabolea*.

4. Hurrengo urratsak

Joan Arinek, haien ahozko formak eta idatziko lekukotasunak biltzeaz gainera, leku-izen guztiak berak eskuz egindako krokisetan kokatu zituen. Horixe da, preseski, onomastika-ikerlari ataundarraren lanaren alderdi baliotsuenetako bat, lurrari hertsiki lotutako elementuak izanik, kartografian adierazi ezean, toponimoak «hankamotz» geratzen direlako, euren balioaren parte garrantzitsua ezabatzen delako.

Hori jakinda, Ataungo Udalak (era informalean) 2021eko Joxemartin Apalategi Begiristain ikerketa-bekaren babesean digitalizaturiko eta ortografiaren aldetik egokituriko MT 2ko toponimoak gaurko mapetan ezartzeko eta gordetzeko nahia eta borondatea adierazi du.

Asmo hori gauzatzeko, eta hori da gure proposamena, leku-izen bakoitzaren UTM koordinatuak (X eta Y) ETRS89 erreferentzia sisteman zehaztea eta, ondoren, eratu den datu-basean ezartzea da biderik egokiena, bi datu horiek izanez gero Arinek bildutako toponimoak gaurko euskarri edo oinarri kartografiko (digital) nagusietara nahiz aireko argazki geoerreferentziatuetara modu errazean eraman baitaitezke, motzean esanda, koordinatuak ezagutzen eta jasotzen badira toki-izenak edozein mapatan era automatikoan koka daitezkeelako.

Honetara esan beharrekoa da, gauza bat dela Arinek bildutako hizkuntza-ondarea egungo mapetara ekartzea eta bestea, demagun, digitalizaturiko MT 2ko toponimoekin «udal mapa toponimikoa» atontzea. Izan ere, —ortografiaren aldetik egokituta egonagatik— arautu gabeak direnez gero, datu-baseko izenak ezin dira, dauden-daudenean, 1999an plazaraturikoaren moduko (edo antzeko) mapa bat osatzeko erabili.

Guztiarekin, Udalaren asmoa da, gauzak ondo bidean, *Material toponímico* bilduma-laneko (MT 2) leku-izenei UTM koordinatuak esleitzeko eginkizunari 2023an lotzea. Aurreko lanetan bezala, Euskaltzaindiaren laguntza eta babesa izan nahi luke horretarako. Zentzu horretan, datutegiaren egokitzapenaz gainera, Akademiaren egiteko nagusia litzateke, toponimoei beren kokaera zehazten duten koordinatu pareak egoki ezarri zaizkiela egiaztatzea eta haien konbertsioa egitea, hau da, euskarri grafiko geoerreferentziatu desberdinetarako behar diren koordinatuen moldaketa gauzatzea, bereziki (Google Maps edo Google Earth bezalako baliabideek darabiltzaten) gradutan adierazitako koordinatu geografiko zehatzak (longituda eta latitudea), berariazko aplikazio baten bidez, automatikoki kalkulatzeko.

Bi erakundeak horretan guztian bat baletoz, aukera bat litzateke aurreneko lankidetzaldian erdietsitako emaitzak aurkeztean edo gizarteratzean balizko bigarren urratsaren berri ematea.

Bada, berriz, balizko hirugarren urrats bat, hau da, eskuzko aldakia (MT 1) —idazmakinazkoa (MT 2) bezala— euskarri digitalera ekartzea eta datu-basean bateratzea, Joan Arinek lehenbizi idatzi zuen hartan badaudelako egokitu berri dugun lan honetan azaltzen ez diren hainbat datu eta jakingarri.

Bistakoa da laugarren pausoa Joan Arinek bildutako izenekin eraturiko corpusa edo datutegia estandarizatzea eta gizarteratzea dela. Horretarako, baina, aldeztu aurretik toponimia guztia arautu beharra dago (ikus 3 §) eta, jakina, eginkizun horrek beste baliabide batzuk eta beste plangintza bat behar ditu.

Luis Mari Zaldua Etxabe
Hernanin, 2023ko otsailaren 3an